

Huc postquam Veneris soboles pharetrata recessit,
Exiit ex humeris, quae gerit arma, suis;
Suspenditque habiles, quos ante tetenderat arcus,
Hic ubi mellificas silva fovebat apes.

Non tamen haec nobis gratis concessa voluptas,
Namque dolore gravi vulneris empta venit stb.

Meg merem kockázatni a föltevést, hogy az *Ámor és a' Méhek* is, mint az *Ámor és a' halál*, Verseghy Ferenc költeménye. A használtam kéziratkötetben Verseghynek 14 csupa olyan verse és abban az első formájában szerepel, amely és ahogyan még a zirci apátság legrégebb Verseghy-kéziratában (l. Császáz—Madarász, 335. l.) és Kreskay másolatában (u. o. 338. l.), tehát 1788 előtti időből ránk maradt. Sőt két költemény még régibb fogalmazás; mert a *Fillint* címűnek (Császáz—Madarász 83. l.), amelyben 1788-ban Klári a másik szereplő, kéziratunkban *Phillint Bavet ajtaján* a címe (negyedik sorában is: Oh, mond Bavet, nem, nem). Ennek a Bavet névnek a magyarzatát forrása, Weisze adja: «Philint stand jüngst vor Babets Thür». Nyilván a mi szövegünk az első fordítás. — A másik a *Thirzis és Kloé* című (Császáz—Madarász 52. l.), amelynek kéziratunkban *Apollo és Dafné* a címe, ahogyan többé sohasem fordul elő. A *Tsallóközi Ódák és Énekek* tehát Verseghy legrégebb fogalmazványainak másolatait őrzik. Ha emlékezünk Császáz Elemér megállapítására, hogy e versek «még gyakorlatlan verselőre vallanak, ritmus és rím tekintetében igen sok kívánni valót hagynak fenn» (id. m. 336. l.), másrészt figyelembe vesszük, hogy a két Ámor-vers egymás után következik, ugyanarra a forrásra támaszkodik, bőbeszédű forrását alaposan megrövidíti, a részletekben el is tér tőle s a distichonokat dalszerű ritmusokra váltja, valószínűvé tettem Verseghy szerzőségét. GÁLOS REZSŐ.

ARANKA GYÖRGYHÖZ ÍRT ISMERETLEN LEVELEK.

(Második bef. közlemény.)

Dessewffy József gróf két levele.

1.

Fintán 23 jul. 1799

Tekéntetes Titoknok Úr.

Előbb feleltem volna de alig hogy meg nem vakúltam, két egész hónapig se nem olvashattam, se nem írhattam, úgy fájtak szemeim. A Tettes Úr levelét olvastatniom (!) kellett. Ha úgy jártam volna mint *Homérus* 's *Milton*, leg alább valamiben lettem volna hozzájuk hasonló, de inkább nem akarok hasonlítani hozzájuk, inkább akarom a Tettes Úr verseit olvashatni mint vakon olly szépeket írni.

Hát nem elég vak e az ember elméje?
Két szemünk fényével legalább nézhessünk,
's mert nem mindék (!) fénylik eszünk borúlt éje
a *Szépet* legalább lássuk, 's érezhessük.
Vak ugyan *Venusnak* szép kised magzattya,
De lát; mikor nékünk a *Szépet* mutatya.

Nékem a Tettes Úr, a levelében vigasztalást mutatott midőn azt írta hogy egy egész esztendő múlt el, még míg meg tanulta hot (v. hol) kellessen (vagy kellesék) írni [vagy írnya]; múllyék, vagy múllyon. Én valóban még nem tudom, bár is a *Debreczeni gramatikának* nagy részén már túl légyek.

Nem akarom a Tettes Urat ezen *gramatika* éránt való Jegyzéseimmel darabonként terhelni, mikor készen lesz az egész köntös meg küldöm; Ugy igyekszem hogy az újjak alkalmaztatva legyenek a többi ruhához. Fótokat szedtem, 's öltözet lett belőlek.

Kár hogy a Tettes úr le tette a régi ruhát 's újat vett magára, de a Tettes úr talán egyszersmind a magyar, 's a kézírásai társaságnak is, hasznos munkása lehetne; én valóban sokat kívánok, de tudják a restek hogy mit tehetnek a szorgalmatossak. Ugy látzom észre venni hogy kezd Erdélyben is már lankadni a magyar entuziazmus, hallom hogy oda van a magyar theátrum, 's hogy dirib-darabjai *Debretzenbe* költöztek légyen. Az Istenért! Mért követnek minket a Tettes urak? Mi semmiben sem adunk jó példát csak az el-korcsosulásban.

A mi a kézírásai társaságot illeti, azt tartom, hogy nincs nemzet e világon, a mely a maga történeteire czélljózó, 's azokat tárgyazó írásoknak özszve szedegetésében minden időben annyit iparkodott volna mint a Magyarok; 's honnan származik mindazonáltal hogy nints *klaszszikus Historiánk*? Egy olyan emberhez hasonlítunk ki mindék gyűjtene köveket, és soha sem építene palotát. Hazánk nyelvén egy türhető *historiánk* sincs, 's a deákban nem tudom valóban kit mondjak *klaszszikusnak* a mieink közül. *Práy*; — hiteles, hoszas, mindenre kiterjedő, ha teszik egész tár ház, jól ír deákul' de még több kívántatik ahoz hogy valakit a maj században *klaszszikus Historikusnak* lehessen nevezni, mint *Hunét* (v. *Humét*?), *Gibbont*, *Robertsont* s. a. t. Katona meg mindenütt csupa kicsinségekből foglalatoskodik, sokszor arra tanít amit tudni haszontalan, 's a miről emlékezni neveléségek. A Pap, a Jezsuita mindenütt ki tetzik, mint a szeg a zsákból. Arról lehet meg ismérni főképpen a jó Történet Író, hogy millyen esetekre figyelmez leg inkább. A ki minden figyelmetességét arra szezezi hogy meg mutassa, hogy *szent László* holt tetemeit valóban kocsis nélkül ragadták el a szekereslovak egész Nagy-Váradig, amint lehet csekély ítéletem szerint, még jobb *Historikus*. A mostani világban nem a jó kérdésbe; a napkeleti, avagy északi Szczythiából származunk e eredeti képpen,? sem ez; hogy ájtatos volt e *Szent István* es mennyi Püspökségeket 's micsoda klostromokat fundált légyen,? latta e álmában a koronát, mellyik Pápától kapta azt, és görög, avagy deák eredetű e, ez a nem szép korona,? az effelekről igen keveset gondoskodnak maj nap az olvasók, vagy csak igen melesleg; hanem azt kérdik; hogy kormányoztattak Eldödink *Szent István* előtt? A vallások; élet módjok, szokásaik, erkölceik. miben állottak? miben állott a hadakozás módjok,? *nomadesek* voltak e, vagy Földmivelők? Vezérek határozatlan hatalommal bírtak e,? hogy esett hogy *Arpad* maradékból örökkös fejedelmeket választottak légyen magoknak? A mostani magyar birodalomnak el foglalása micsoda következéseket szült mint az elfoglalókra mint a meg hódítottakra nézve,? (a lap szélén hoszába írva: a 'sok nemzetek' ösze keveredése?)

hogy eredt a nemesség; a Jobbágyság; A keresztény vallás mennyibe pallérozta, 's mennyibe korcsosította nemzetünket? A *geografika* helyezettése szerint országunknak, a szomszéd birodalmokra nézve, mitől kellett mindék tartanunk, és miket mulattak el Eleink, hogy most *Politikai lételünk* (existence politique) sincs, e világon?! Micsoda lépcsőken keresztül, és micsoda történetek által lett olyan az országlás formánk a millyennek most lenni szemlélyük? Mellyik történetek mutatták meg fő képpen, hogy bár is az illyéten (!) *konstitutziónak* lehetne *garanciája* magában; mindazonáltal azon modon amint az nálunk áll fel törvényessen se a fejedelemre, sem a magyar nemzetre, 's népre sőt a nemességre nézve is soha se nyútott, 's nem is nyúthat elegendő *garanciát*,? ezen 's több efféle tárgyakra czéllyozó fő 's nagy következesü; az egész ország állapottyába bé folyó hiteles esetek választásában, 's azoknak minden részre hajlás nélkül; az idők 's a helyek szerint való, rendes; egymástól természetesen függő fontos (facta dictis exaequanda) elő-adásában; áll a *klaszszikus História*; az az, a hiteles, 's közönségesen hasznos; és szép história, Nyilvánóságos hogy az ollyat irni nehezebb mint vagy hazug *chronikát*, vagy igaz aprotékságokkal telyes, unalmas, hoszszu *Hármas históriát*, vagy a Németh *Professorok* modjára sovány *kompendumot*. *Philosofus*, 's egyszer s mind *Politikus* ember kell ahoz, a ki egyszer s mind (mint a Tettes Úr) a segítségekkel is bővelkedjen; a ki nem a Forrásokból hanem a kút fejekből merithessen, a ki külső nyelveket értsen, a magaében pedig Mester legyék, 's a kinél a felleng ész, sem a khronológiának pontosságát, sem a geografiának (*bizonyosságát*) vagy *bizonyítását*, sem a Critikának néha picziny, de hasznos, 'szükséges fortélyait meg ne utáltassa.

Szép lenne ha a Tettes Ur az illyen munkára adná magát, 's én magam a leg boldogabb embernek tartanám, ha az én ingerlésemre a világ illy becses munkával, a melly a Tettes Úrnak bizonynal örökös hirt, valamint a Hazának hasznót, 's' becsületet szerezne, meg ajándékoztatnék, Ekkor fordítának a Tettes urat és ez jobban illene, a Tettes úr elméjéhez min't *Szeneka* leveleinek fordítása. Annyira ment már a Tettes úr a helyes írás mesterségében hogy nincs ezentúl szüksége ezen gyakorlásra. Hadgya azt a magam félieknek, hadd ültessük által, a külső szép gyümölcset telyes fákát sovány határainkba, de a Tettes úr a maga termékeny földjén emeljen oly egy erdőt, amely még a késő maradékainknak is, árnyéku szolgálhasson.

Ha pedig éppen fordítani akar, maradjon Plutarkhusnál; *Szeneka* felette hajházza a mély gondolatokat; ugyan azon gondolatot 100, 100, külön külön módon, forgattya; egy szóval nem Nagy-Író mert az akar lenni. *Gyzsúlyio Románo* soha sem példázott más Festőt *Rafaelen* kívül.

Édes kedves Tettes Gyzsúlyio Románóm igen szépen köszönöm a *különbtelesség* (indiference) szó éránt való világosítást. Egészen meg győződtem 's tanúltam egyszersmind. Mivel ezen szó az igazságot mint *Paszszust* nem mutathattya; *absitot* adok néki de kedves győzöm; küldjön nekem mást helyébe, mert igen szüksége van néha reá az emberséges embernek. Ha; más(?) érzékeny ember, nem akarja a Tettes úr az illyetén szóval gazdagítani nyelvünket, folyamodjon valamely Apátzához, 's mondja meg néki, hogy ha nem szabad a világot, szabad a magyar szó-tárt szaporítani.

Én a Tettes úr tudós ésmérőseinek lajstromát szívessen szaporítanám, de *Bárdosi Urat* nem ésmérem, csak *Berzevitz Gergely Úr, de comercio, et Industria Hungariae* minap ki jött könyvére tett Jegyzéseiből, melyekben meg mutattya hogy a szó *Bécs* ebből a szóból *Fébe Feletheus, mutatis mutandis* származik. Ez a hasznos, 's szép, 's a magyar kereskedést olly sikeressen elő mozdító *idea*, nem igen buzdít engemet azon tudós Férfiúnak meg ésmérésére.

A mi *Szyrmai (!) Antal* urat illeti, e valóban egy tudós 's derék ember; és az ő mostani szerencsétlensége semmit sem kisebíthett meg abból a Tiszteletből, a melyet az ő érdemei meg kívánnak minden embertől. Ezt jól ésmérem. Bövelkedik kéz-írásokkal; maga is írt sokat életében mint Prozsában, mint versekben kivált déákul, meg van neki kézírásban, a többi között *Zemplén vármegyének* históriája; ez; önnön maga munkája. Szerencsétlenségét nagyon érzi; s talán a világ is fogja érzeni, mert többet; s gyakrabban fog áldozhatni ezután a Múzsáknak: *aliquisque malo erit usus in illo*. Ha meg akar vele ésmérekedni a Tettes Úr, írjon neki levelet általam, én majd kezéhez jutatom, egy késérő levéllel, és különös Szerencsémnek fogom tartani, ha két derék embert még fogok egymással ésmértethetni.

Egynehány napok előtt valék Herczeg Csatalinszkivel, meglátogatott, kész egy magyar Iffiúnak 200 Rftokat esztendőnként és qvartélyt, 's asztalt adni, ha a magyar nyelvet ugy tudja, hogy azt *theoretice 's practice is taníthassa*. Hogy kudarczt (!) ne vallyunk, írja meg nekem a Tettes úr környűllálássosan; és mennél hamarabb, az Iffiúnak mindennemű állapotját. Külső országba megy, talán egész életében reá váró szerencséjének fundamentomát meg veti. Szükséges, hogy mint (!) a Herczeget meg elegitse, mint (!) pedig nemzetünknek, 's kivált nekünk kettőnknek, becsületet tegyen. Ha alkalmas leszén, szerelném tudni micsoda Fel tételek alatt akarna el menni; Mert ha reá áll a felől említett fel tételekre, jó volna ugy el intézni a dolgot, hogy a jövő Tétre *Lembergbe* küldhetnők a Herczegnek. Meg fűzetné ő az úti költséget.

A Herczeg majd le írattya, a *Bibliothekájában* találató magyar könyveknek, és kézírásoknak, lajstromát; azon déák *katalogussal* együtt, mely a magyar dolgokat illető, déák könyveket, 's kéz-írásokat magába foglallya, és én azt a Tettes úrnak nagy örömmel, és mihelyest meg kapom; el küldöm. Engedelmet kérek levelem hošzasága, 's még inkább mocskossága 's rendetlensége éránt, de mióta a régi Írómat el vesztettem mást ki diktálva jól írjon; izemre nem kaphattam, 's én pedig roszerű, 's csunyán írok, még akkor is, ha nincs semmi baja is a szemeimnek; a mi pedig ezen levél véghetetlen-ségét illeti; csak az olvasójának; nem pedig az Írójának fog az hošzúnak láczhatni; ki is mindék különös tisztelettel nevezi magát a Tettes úr alá. szolg.

G. Dessewffy Josef.

2.

Édes kedves Tettes úr.

Ki nem mondhatom millyen meg elégedéssel 's el hüléssel (!) olvastam a Tettes Úr fordítását. Nem vagyok elegendő annak meg itélésére, hanem bámulnom kell midőn meg gondolom be hamar készült el légyen ezen munka. Az az Aszszonyság a kihez hogy dolgozhasson békében el szökött volt a Tettes Úr, Múza lehetet.

A Tettes Úr kétségbe ejt engemet; annyit ír egy árkosra, mint én háromra 's nincs sem hiba sem törlés sehol is, holott én három sort se tudok írni vakarás nélkül. Soha se láttam annyi könnyűséget. Be igaz az, a mit a Magyar Poétámban egy iffiu költőnek mondok.

Görögös Arankát jegyzi könnyűsége
Anákreont csinált belőle vénsege,
Ennek tisztán olvadt, mézes édességét
Szopni, 's szinni fogod kellemetességét.

Nincs az az iffiu ember a kiben annyi fáradhatatlanság 's annyi finomsággal mérséklett Élet-erő találtságok mint a Tettes Úrban. A lelkének meg vannak még minden rugój, és soha sem ütnek félre. Merem mondani hogy ha 30 olyan ember találhatna a hazában, egészen palérozottá válhatna a magyar nemzet.

Hozzá fogtam a Jegyzésekhez, 's reméllem hogy még ez idén elő járó beszédemmel együtt megkészülnek. A Tettes Úr magyar köntösbe öltöztette Berzeviczi munkáját, én prémet adok; 's varok reá. Azon leszek, hogy eleget tegyen a Szücs köteletségének.

Istennek hála reménségem van egy jó Íróhoz; már egy esztendeje hogy kezet keresek. Az a ki a Debreczeni gramatika olvasásának alkalmosságával tett Jegyzéseimet le karcolta macska fajtából láczatott venni eredetét. Szememnek büntetésül (!) adott neki az Isten újakat.

Kóródit, a ki olly szépen ír, 's olly szépen viselte magát, visza küldette, a Herczeg. Ír nékem a szegény iffiu nagy sopankodva, hogy adjak vagy «szerezek» neki bizonyosság levelet maga jó viselete felől. Én valóban dicsérettel szólhatnék felőle, de az én bizonyosság tételelem keveset használna néki. Folyamodjon maga alázatosan a Herczeghez, és nem kétlem hogy el éri kívánságát.

Ez az egész el bocsátatas veletlenül 's különös frissességgel ment véghez. Ugy mint ma még nagy meglepéssel szóllott nékem a Herczeg felőle, 's három nap múlva a nélkül hogy egy szót tudtam volna benne, el eresztette.

Maj napig se tapogathattam ki ezen hirtelen változásnak valóságos okat; fősვნყնყնყնყնყն, nemzeti irigységből származott-e? Annyi minden féle szájak susognak egy nagy úr fülébe, hogy a leg jobb 's leg tudóssabb elméjü embernek szívét is menteni kell, midőn néha el csábítatik. Gyanítom hogy valami Aszszonyi incselkedés 's mesterkedés lappang az egész dolog alatt. Azonban ne tegyen arról Kóródy leg kisebb emlékezetet is levelében, a kígyót nem kell bizgatni. Voltér millyen híres ember volt, 's még is egy más, koronázott híres embertől be csufossan üzetett el. Kóródy sorsa jobb, nem szenvedett semmi rövidséget, sehol se fogattatott el, becsületessen bocsátotta el a Herczeg. Betoldás a lap szélén: azt hallom hogy a magyar test őrző seregben keres helyt néki.] A nyert kegyelmekről, ne az el küldetéséről emlékezzék. A fejár népnek, a nagy Uraknak, és a lengyeleknek álhatatlanságán nem kell csudálkozni.

Egy bizonyos király, nem tudom már melyik: mert igen sok vólt a világ kezdetétől fogva: egy kedves Ministerét a ki ő felsége mátkájának nem tezett, fel pofozta, és azután nagy fűzetéssel nyugodalomba helyeztette. Ő felsége szeretője majd hogy a bőritől ki nem ugrott örömben ezen örvendetes történésnak alkalmatosságával. Egynéhány nap múlva gyónni ment a király, 's a gyónás után mindjárt egy klastromba záratta szeretőjét. A gyóntató Atya lett ekkor mint Minister, mint szerető, a 70 egynéhány esztendő Feje-

delemnél mind addig, míg a véghetetlen végezéséből ő Felsége porrá válni nem méltóztatott.

Ez a történecske (!) vigasztalhattya Kóródyt. Kivánom mindazon által hogy ezután soha se legyen szüksége a vigasztalásra, e még fog esni, ha holdóságát a Tettes Úr partfogásában, úgy mint én gyönyörűségemet barátságában fogja helyhezetni, a ki maradok állandó tisztelettel

Alsó-Olyson a 9-dik hónapnak 7-dik napján 1800.

A Tettes úrnak

Aláz(atos) igaz szolgája
G. Desewfy József.

U. I. Ő Ekszelenciáját az Erdélyi kancellariust ha még ott van, s rólam még emlékezik alázatosan tisztelem.

A pecséttel lezárt boríték címzése (más írással): Méltóságos Udvari Tanácsos Aranyka (!) György Urnak a' Méltóságos Királyi Tábla egyik Assessorának tellyes tisztelettel ajánlom. per Cibin Temesvár Maros-Vásárhelyen.

Aranka jegyzése: Válasz 10 oct. 1800.

Révai Miklós levele.

Méltóságos Úr!

A múlt ősszel oda jártam volt, állapotom, és igyekeztem előmozdítatásában. Haza érkezvén örömmel találtam asztalomon Nagyságodnak, kegyes, és barátságos levelét. De mivel betegen jöttem vissza, tovább pedig még rosszabbul is lettem, elkéstem a' válaszszal. Most szerentsés új esztendő kivánok Nagyságodnak, 's azzal minden földi és mennyei áldásokat. Gyönyörködtem Nagyságodnak Ékes Verseiben. Haragszom Hazánknak Nagyjaira: hogy azoknak elfajult szívök nem érez a' Magyarságért. Ezeknek hidegségök miatt kéntelenek vagyunk a' fősvény könyvárosokhoz folyamodnunk: kik mind azt számolják, ha nagy lehet e nyereségök, és hamar szedhetik e bé; 's ennek bizonyosabb voltától függ munkánknak kikelése. Én is fenakadtam már. Most új segedelmek után járok: meglátom, mennyire mehetek. A' Grammaticámnak első két részeit a' múlt nyáron megküldöttem Nagyságodnak. Reménylem, oly hív volt az alkalmatosság: hogy azokat kézbe szolgáltatta. Kedveskedem az utóbbi két részszel is, mihelyest ki jő a' sajtó alól; nem különben egyéb darabjaimmal is. Örülni fogok, ha Nagyságod helyben hagyását, vagy, a'hol hibáztam, barátságos intését megérdemelhetem. Ajánlom magamat kegyes hajlandóságába, 's vagyok mély tisztelettel

Pest. 26 Decemb. 1804.

Nagyságodnak Alázatos szolgája

Révai Miklós sk

Perecsenyi Nagy László levele.

Tekintetes Nagyérdemű Úr Adessor Uram!

Az oly Tudóst, mely Te vagy — és a' kinek elterjedett Hire a' Külső Tartományokra is — törekedve keresik a' Tudomány Búvárjai, hogy belőled, mint eleven Kútból valamely oktatást meríthessenek — az illy Téged Keresőknek nyomdokán iparkodtam én is Te elődben jönni, és arra bírván megkérni: Hogy mivel én *Zaránd*, és *Arad* — vagy *Orod* — Vármegyéknek hajdoni Fő-Ispánnyait — 's régi Urait, és Helységeknek állapottyát, 's Termékenységeit le akarnám írni — és már esztendeje, hogy benne virrasztok,

's fáradok — méltóztassál Nagy Tudományú Úr!! nékem erre szolgáló Irmányokat (!), ha tsak *Copiában*, valóságos Mássában, vagy foglalattyt némelly ehez tartozó Eseteknek küldeni! mert n̄ Erdély Ország, és Te — az illy ritka néhai rejtett írásbéli Kintseknek, valamint más értzeknek — tulajdon Hazája, és megbetsülhetetlen Tárja, vagy — 'a Benkő József, 's Bottyán Ignázt Könyvei nállam meg vannak — de ezeken kívül valamelly Manuscriptumokat in Extractu — 'a *Kornis, Haller, Csáky, Hollókij* etc. familiáktól kapni ohajtanék; és kiváltt Zapolya királytól fogva — ez 1790. Esztedeig vagy tsak 1745. Eszdög — a' mikor Zaránd vármegyének három Része Aradhoz kaptsolódott; A' *Bézai, Bökényi, Világosi, Solymosi, Jenői* és más Várokról — de kiváltt — Ó-Arad, vagy is a' mint régenten neveszetett = *Orod* — város felől, és annak Praepostságáról, Vak Béla alatt lett Ország-gyűléséről — valamint *Pankotai* Apáturságról, gondolom Ns Erdély Országban valami feljegyzés találtatik, de nem tudom kinél kelletik hajbászni — A' *Maros* vizén való Só-hordásról, és a' régi *Salariomok* fizetéséről is, melly az Első Században eshetett — vagy is, a' Mohátsi veszedelem előtt — tudom *Maros Vásárhelyt* Az Ur Assessor Uram előtt — valami Emlékezet erről meg fordultt — Mind ezekben, ha tsak Utasilást is — ha más Documentumat nem nyerhetnék — különössen kiadandó Munkámban az Urnak Assessor Uramnak hála-adattattassan meg fogom köszönni teendő Fáratságot — Többiben Kegyes Úri Szívességébe ajánlott minden tisztelettel vagyok

Az Ur Tettes Assor Urnk

Almásón — Arad Vármegyében 1^a Marty 1805.

Alázatos Szolgája

Peretsenyi Nagy László

T. n. Arad Vármegye Esküdt Tábla Bírája

és a' Jénai tudós mind a' két rendbeli Társaságnak Tagja

Halmágyhoz 1 $\frac{1}{2}$ statióra lakom — onnét — Kováts Mihály Szolgabíró Ur, a' küldendő Levelet hozzám általtessi —

Ps. Most közelebb — *Orithia*, és *Orodiás* nevű két könyvem jött ki a' Sajtó alól — már az előtt négy könyvetskével a' Magyar Közönségnek kedveskedvén — *Orodiásban* mellynek fele Deák, fele *magyar vers*, ha kezében jövend kérem, az értetlen Betű-Szedő által tett Hibákat megigazítván — az Ur Assessor Uramról abba iktatott Előadásomat kedvessen venni méltóztatnék!!!

Nékem *Tertina* Barátom által esett Úri nevével, és Érdemeivel való Ismérétségem —

Külcím a levél hátlapján:

Almás—Ex I Cottu Arad

Spectabili, ac Clarissimo Viro Domino *Georgio Aranka* Inelytae Tabulae Regiae in Transylvania Adessori — et patrio *Litteratori* — Titulis Dno percolmo (percolendissimo).

Maros Vásárhely

Döbrentei Gábor két levele.

Bonyhán Dec. 12dikén 1807

1.

Nagyságotól lett barátságos elfogadattasom azon bizodalmat szülte bennem, hogy most előtte levelemben is megjeleneni, bátorkodám. Érzem erőtelenségemet, de hogy Hazafi vagyok, büszkén vallom-meg. Nagyobb is

bennem a' reménység, tudván Nagyságod' literatúrai buzgó igyekezeteit, mintsem hogy elhitethetném magammal levelemnek szívesen nem olvasását.

Én itt Bonyhán, a' mennyire az idő engedé, egy kis poétai elbeszélést (Erzählung) írtam. Alkalmatosságot Gróf Bethlen Ádám-né neve napja adott. Ennek kertjében helyheztetett Remete lakás nyujta tárgyát. Nem ereszkedtem ki benne, a' Név Napi, már itt, s' Magyar Országban is szokásban lévő Rhythmusi szörnyű szerentse kívánásokra. Ha Nagyságodnak, alkalmatosság elbádosásával, erizise alá adhatnám, 's ítéletjét felőle megnyerni, szerentsém lenne, nagyon örülnék.

Home, a' kritikának Fundamentomait kezdettem itten meg olvasni. Az ilyen munkák nélkül a' Magyarok Literaturája, még szűkölködik. Bár valaki fordítaná, így szólt nekem Pesten, Gróf Dezsöfy József Hugh Blair Rhetorika Olvasásait. Emlékezem, hogy Kiss István könyváros mondotta előttem, Sulzer Theorie. d. schönén Künste magyarra lett fordítását. De jön e' világosságra vagy nem, nem tudom.

A' Budai Basát, s' Julia Leveleit, noha őket a Sopronyi Magy. Társaság Bibliothékájában esmertem már, most olvastam legelőszer.

Külömben itt elvagyok temetve még eddig semmit sem hallhatván a' Magyar Országi igyekezetekről, noha némellyekre, Pesten, Kultsár által figyelmetessé tétettettem.

Így adtam egy tanítója' barátságát meg-nyerni igyekező tanítvány módjára, Nagyságod előtt számot, foglalatoskodásaimról. Vegye kérem szívesen, 's emeljen azon barátságára, mellynek ereje által tanításait, 's útmutatásait vehessem. Ki mondom egyenesen, a' melly titkot ezen szóba akartam öltöztetni. Teremtsen néha levelei által egy egy édes meglepést, én nekem. A jövő Karátsonyig fogunk még itten maradni, Gróf Gyulai Ferentzné ezután visszamenvén Andrásfalvára, az Urfival én is ott leszek. Vagyok

Nagyságodnak

alázatos tisztelője

Döbrentei Gábor mk.

Az ifjú Gróf Bethlen Ádám ezen alkalmatossággal jön ki, mellyel e' levelem elküldöttem.

Külcím: Méltóságos Zágoni Aranka György Ö Nagyságának, az Erdélyi Királyi Tábla Assessorának MVásárbhely.

Lepecsételt boríték, vörös viaszpecsét Döbrentei címerével, D. G. kezdőbetűkkel.

2.

Andrásfalván, Jan. 14diken 1808

Méltóságod' levele által lett meg-tiszteltetésemnek alkalmatossággal valóságos örömet érzettem. Bár elegendő lehetnék nemesen ajánlott barátságának megtartására, s' későbbi megérdemlésére.

Elbeszélésemet (Erzählung) engedelmevel most elküldöttem. Talán egész furtsának fog tetszeni protocollum forma könyvem. Megengedvén Méltóságod hogy vele közölhessem, nints egyéb kérésem hátra, ha nem hogy a' kritika legszorosabb regulái szerínt, ha ideje engedni fogja azt, méltóztassék felőle meg tenni jegyzéseit. Szerentsésen született gondolataim lételén örülni fogok, 's a' legparányibb észre vételért is igaz köszönő szívvel lenni.

Valljam e még egyszer mint örülök én azon napom emlékezetének, mellynek estvéjén véletlenül, 's bátran Méltóságod előtt megjelentem? Valljam e azt, mint szeretem én, hogy Munkámat illy barátságos módra: Méltóságoddal közölnöm megengedtetett? Praefectusunk Dózsa Ur által küldöttem bé, 's az által várom ismét vissza, az önnön ajánlása szerint. Ő Vásárhelynek tovább megy, de vissza jöttében utját ismét arra fogja ejteni.

Örömmel hallottam még Bonyhán, honnan Januarius 4dikén jöttünk ide, Gróf Haller Gábor Praesestől, hogy Kolosvárt még egygyütt van a' Magyar Játszó Társaság. Ez, ez a' Nemzetisedés a' Magyar Karakter fenn tartó eszköze. Jaj fenyeget Nemzetünkre azon nap órájából, mellyen ezt is elhagynák azok, a' kik(ne)k az illyen Intézeteket támogatni Nemzeti kötelesség volna, oszlni (!). Pesten hiszem, egy utolsóbb levelem szerint meg fognak maradhatni. — De nem ereszkedem illyenbe, sok, sok van a' mi panaszt kénszerít előjönni a' jó Hazafi mejjéből.

Bár Batsányi János Oszsiánt, a' felséges Oszsiánt bizonyosan ki fogja adni nyelvünkön, a' mint nekem maga mondotta, próbául tsak ugyan lefordítottam a' Lórai tsatát.

Révainak helyébe a' Hazai Tudósítások' írója Kultsár István lett Pesten a' Magyar Nyelv' profeszszorává.

Sajnálni lehet, hogy Erdélyben nintsen egy magyar ujság. Erdélyben a' kikiről azt tartjuk Magyar Országiak, hogy még igazabb Magyarok. Mennyi vesz el az által! — Mennyi terjedhetne ebben a' kis Hazában az által. Mig a' tudományos ujságokat nem mozdítják elé Grófjaink, hijjában akarnak ditselkedni culturájokkal, mellyet egy frantzia emigráns Abbétól oly nagy mértékben szedtek, hogy jó Hazafiak lenni soha sem akarnak.

Nagyon ohajtanám Titoknok Kenderessy esmeretségét. Virág által esmerem hirében. Vallyon nem utasíthatna e Méltóságod engem, könyörögök Thomson esztendő szakaszainak egy Német fordítására. Ohajtanék egyet kaphatni, az original nálam van, de őszve vetve akarnám fordítani. Hasonlóképpen Shakespear Machbetjét.

Vagyok Méltóságodnak igaz tisztelője

Döbrentei Gábor mk.

Molnár Borbála levele.

Méltóságos Uram!

Kolosvár Kis Asz Hav. 3.¹

Nagy örömmel vettem Sz. Jakab Hav. 29dikénn hozzám utasított igen betses Levelét melyből arántam valo szivességét a' Méltóságos Urnak, szivemnek nem köz gyönyörködésével tapasztalom; midönn értem hogy Méltóságod még sorsomnak jobbra lehető fordulását is az Egektől — szives indulattal kérni — méltóztatik. az én sorsom meg vallom hogy mostan itten Erdélybe a' leg kedvezőbb környül állások között vagyon személyemre nézve nem is kívánék ennél soha holdogabb állapotot ha el hagyott szerelmeseimnek bizony-

¹ Évszám nincs. (Molnár Borbála 1795-ben utazott «rövid időre» Erdélybe Mikes Anna grófnéhoz, s 1817-ig nála maradt. A levél eleje és vége, valamint az utóirat arra vall, hogy nem sokkal Erdélybe érkezete után, tehát 1795-ben írta Molnár Borbála. *Szerk.:*)

talán sorsok nem nyughatatlankodtatna és egyedül ez az a' mi az itten leg édesebb gyönyörűségek és leg ártatlanabb nyájaskodások között folyo napjaimat is gyakrann szomorukká és unalmasokká tévén a' minél hamarébb lehető vissza menetre nogatja szivemet ez a' kegyes Bároné (a' kinek meg betsülhetetlen kedves társaságába van szerentsém minden nap időmet töltötenem és a' kinek nyájassággal és szeretettel tellyes unszolási vettek arra is hogy házamat és szerelmeseimet ily messzére el hagyván Erdélyt meg látogassam) oly joszivű Asszonyság hogy személyében magát a' Virtust lehet méltó képen tisztelni és azt is meg vallom hogy nehéz meg különböztetni ha szerelmeseimtől lett el távozásom szerzett é szivembe nagyobb fájdalmat avagy etől a' ritka példájú Kegyes Asszonyságtól leendő butsu vételem fog okozni de szerelmeseimnek gondja arra kötelez hogy házamat sok időre el nem hagyhatom mindazonáltal ha tsak el hagyott szerelmeseimről valamely véletlen szomoru hirt nem vészek meg ezenn fel tet Holnapbann itten fogok mulatni az utánn az idő és az Isteni gondviselés meg mutatja mire határozom magamat énnekem ugyan Hazámban is sorsommal tellyes meg elégedésem vagyon egy olyan szivből minémű az enyim mely tsak nem minden probák tüzésén által vitetett nem is lehet fel tenni hogy az Egek tetszésénn meg nyugodni nem tudna. én mostan Erdélybe bé jövénn a' mostan ki jött munkáimból egy néhány Exemplárt bé hoztam ha a' Méltóságos Ur méltoztat meg olvasni és ha meg tetszik másoknak is tehát itten fog lenni a' kinek kívántatnék de az első két darab nintsen mind ezek után magamat tapasztalt szivességébenn ajánlván álhatatosann maradok. A' Méltóságos Urnak alazatos meltatlan szolgálója

Molnár Borbála

P. S. Csizi Májor Ur mostan frissen van nem bántja a' szokott köszvény engem bé jövetelemtör méltoztatott el kísérni szinte Nánásig.

Közli: CSÜRY BALINT.

A LEAR KIRÁLY ALAPHELYZETE FÁY ANDRÁS BÉLTEKY-HAZÁBAN.

Amennyire kimeríthetetlenek a lángelmék alkotásai önmagukban, annyira széles, sokrétű és valójában az utolsó mozzanatig soha ki nem mutatható és össze nem foglalható az a hatás is, amelyet az utánuk következő hasonló fajú művészi alkotásokra tettek. Úgy érzem, hogy ekkép állunk Shakespeare költészetének hatásával is, ha a magyar irodalmi műveken fellelhető nyomait figyelemmel kísérvük.

Császár Elemér széles perspektívájú, az addigi kutatás eredményeit kimerítően összefoglaló tanulmánya után nem igen gondolhatunk arra, hogy kimagaslóbb műveken állapítsunk meg eddig még ki nem mutatott Shakespeare-hatást, vagy rábukkanjunk eddig még nem ismert magyar Shakespeare-utánezatokra. Arra azonban mindig el lehetünk készölve, hogy egy irodalmi műalkotásunk valamelyik rejtettebb részletéből, eddig ebből a szempontból figyelemben még nem részesült mozzanatából egyszerre csak előlép az angol költő szelleme, egy helyen csak ráismerünk egy shakespearei helyzetre vagy motívumra. Shakespeare hatásának egyetemességéből és rend-

kívüliségéből folyik továbbá, hogy nemcsak a drámai műfaj területén, hanem elbeszélő irodalmunk és lírai költészetünk termékein is felcsillanhatnak a shakespearei nap sugarai. (V. ö. Császár Elemér: *Shakespeare és a magyar költészet*. 1917. 10—12. l.)

Regényirodalmunk első mérföldkövébe, *A Békéty-ház*ba is belevésté Shakespeare a nevét, nem mélyen ugyan, de egészen határozottan. Shakespeare hatása Fáyra nem egészen elszigetelt jelenség; eddigel is tudtunk egy Shakespeare—Fáy-kapcsolatról. Elek Oszkár mutatta ki Fáy András egy kisebb elbeszélésében az egyik leggyakrabban kölcsönvett shakespearei indíték jelenlétét. (*Hamlet-hatás Fáy András egyik elbeszélésében*. Magyar Shakespeare-Tár 10. köt. 1918. 310—312. l.) Az *Öreg Bakonyszegi és barátjai* című elbeszélésből Ofelia örültségének irodalmi hatásáról van szó. *A Békéty-ház* egy epizódörténetének kiindulópontjában pedig kétségtelenül felismerjük a *Lear király* cselekvényének alaphelyzetét: két idősebb, kevély, formára, külszínre adó nővérrel szemben áll a szerény, egyenes jellemű, nyíltszívű fiatalabb nővér, s ez, képmutatásra nem kapható természetével, közvetlen, őszinte viselkedésével magára vonja atyja haragját. A Lear meg Goneril, Regan és Cordelia között fennálló helyzet ez. De halljuk magát Fáy:

Létay altábornagynak ... három leánya maradt. Két öregbike, kiket később báró Regéczy's a' septemvör vittek haza, úgy látszék öröklé atyjának nagyralátó büszke és borús természetét. Ezek el nem téveszték szemök elől soha annak szoros latolgatását: mi illik, mi nem illik rangjokhoz? Székhelyi szokás és udvari illedék valának nekik törvény, erkölcsben és viseletben. A' lányok magában Bécsben is, hol állandóul lakozott Létay, kevélyeknek tartattak. Majdnem egészen ellenelben állt velek a' szép Jusztinka, a' harmadik testvér. Ez utált minden feszeséget, magában vonult volt nagy társaságokban; de annál nyilatkozóbb és biztosabb, kisebb biztosokban, 's gyakran a' fontolatlanságig egyenes. Illyenkor atyja mord szem-nyíllal, testvérei pedig kiméletlen gúnyokkal büntették őt. Ezeknek nem vala nyökre Jusztinnak... azon aljaskodása is, hogy megfedkezve magáról, mindenkivel hamar szóba eredt, cselédtől kérte inkább mint parancsolta a' szolgálatot, 's nem bírta tulajdonává tenni a' magasabb tónt 's illető rangtartást. — Ebben nem ismerem saját véremre, mondogatá gyakran borús felindulással Létay... (A Békéty-ház, Pest 1844. 3. köt. 196—197. l.) És: ... gáncs volt, mind atyja mind néneji előtt, Jusztinkának nyers egyenessége a' társaságokban. (U. ott, 198. l.)

Ebben a rövid, vázlatzerű helyzetfestésben élénk táruuló kép sokkal élénkebben emlékeztet az angol tragédia magvaul szolgáló helyzetre, sem-hogy az egyezést a véletlen játéknak tarthatnók. Amit Shakespeare-nél az első, hallatlanul drámai jelenet tár fel, arról Fáy leíró összefoglalásban számol be. Létay «nagyralátó büszke és borús» természete a Learé. Idősebb leányai kivált a hűgukkal való ellentét következtében juttatják eszünkbe Gonerilt és Regant: mindketten dölyfösek, feszesek, hidegszívűek és kevélyek. Veltük szemben az egyenes, nyíltszívű Jusztinka hízelkedésre képtelen Cordeliaként áll, aki ezt mondja magáról:

Boldogtalan én! ki számhoz nem birom
Emelni szívemet.

Ezért kíméletlen gúny és örökös gáncs jut ki neki nénjei részéről, akárcsak az eltaszított Cordeliának. De atyja szíve is elfordul tőle mesterkéletlen, «nyers egyenessége» miatt, épen úgy mint Learé legifjabb leányától. Ez az alaphelyzet, és eddig tart az egyezés, de az úgyszólván teljes. (Az atyai szeretetet és gondoskodást elvesztett, kitaszított Cordeliához hasonlóan Jusztinkának is menekülnie kell, de itt már egészen más az indíték: Cordelia hibája erény, Jusztinka azonban erkölcsi botlásáért lakol.)

A kiindulópont tárgyi azonosságán kívül a *Lear király* hatása mellett elsősorban az szól, hogy az a helyzet, amelyen Shakespeare-nél az egész drámai cselekvény felépül, Fáy regényében mint mellékes részlet csak egy epizódyszerű elbeszélésben foglal helyet. A hatás ebben az esetben nem oly mélyreható, nem annyira szembetűnő, de sokkal bizonyíthatóbb, mint ha a regény építményének alapjában, vagy egészen lényeges, döntő fordulatában rejlenék az egyezés. Akkor még meg kellene gondolni, hogy vajon nem a hasonló helyzet követel-e azonos motiválást nem kellett-e regénye menetének Fáy-t is szükségszerűen ahhoz a beállításhoz vezetnie, amelyből Shakespeare kiindult, tehát nem a költői gondolat hasonlóságából folyó egyező megoldások véletlen találkozásáról van-e szó. A *Lear király* exozicciója azonban a *Bélteky-házban* a regény felépítésétől függetlenül megkonstruált, önállóan kidolgozott vagy mondjuk készen kapott betétként hat, melynek még abban az epizódban sincs szerves szerepe, amelynek bevezetéséről szolgál. De a kölcsönzés mellett szól már maga az is, hogy Fáy két idősebb és az igazszívű fiatalabb harmadikkal szembenálló nővért szerepeltet, amiből a *Bélteky-házban* semmi sem következik, nem úgy mint a *Lear királyban*. Shakespeare Goneril és Regan egymást felülmúló szívtelenségével a Learre visszasújtó tragikum fokozódását készíti elő és motiválja, Fáy-nál azonban azon, hogy Jusztinkának két nénje van, épenséggel semmi sem fordul meg.

Fáy motiválni igyekszik ugyan az apának és leányainak shakespearei szembenállásával Jusztinka későbbi sorsát, tehát a Létay-család bemutatása az első pillanatra Fáy saját leleményének látszhatik, de a kiindulás és a fejlemények közötti összefüggés lazasága és ötletszerűsége mégis csak azt bizonyítja, hogy az annyira jellegzetes kiinduló helyzetet Fáy a *Lear királyból* vette át.

Ez az átvétel inkább csak kuriózum, a *Bélteky-ház* eredetiségét egyáltalán nem érinti.

BÁNREYVY GYÖRGY

HORATIUS HATÁSÁNAK LEGKORÁBBI NYOMA:

Az IK. 1934. 402. lapján közölt részlethez fűzött jegyzet 1597-ben állapítja meg a Horatius-hatás legkorábbi jelentkezését irodalmunkban. Tény, hogy Tasnádi Péter adta ki ekkor a *Postumushoz* intézett ódát — a művet említi Szabó Károly *Régi magyar könyvtára* is. (I. 290. 333. sz.) De az évszámot előbb is vihetjük: ez a vers ugyanis előfordul a bártfai énekeskönyvben is (381. l.), s ez 1593-ban jelent meg. Hogy felvették bele, azt mutatja, hogy már előbb is népszerű volt. Ugyane vers előfordul a Szolga Mihály diáriumban (EPhK. 1888:165., IK. 1915. 435:23 és 1885:29.). Tehát 1597 helyett 1593-ra kell tenni az évszámot.

GULYÁS JÓZSEF.